

**ZAMONAVIY OILADA MILLIY QADRIYATLAR VA ZAMONAVIY
QARASHLAR UYG'UNLIGI**

Usmonova Gullola Halimovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistraturasi bitiruvchisi

usmonova93@gmail.com

Annotatsiya

Muallifning asosiy yondashuvi - zamonaviy oilada milliy qadriyatlar va zamonaviy qarashlarning o'zaro uyg'unlashuvi masalasi maqolamizda tahlil qilinadi. Oila shaxsning ma'naviy-axloqiy qarashlari, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlari shakllanadigan birlamchi muhit sifatida yoritiladi. Tadqiqotimda oilaning tizim sifatidagi xususiyatlari, undagi o'zaro hurmat, hissiy yaqinlik, muloqot, oilaviy mas'uliyat va moslashuvchanlik kabi omillarning ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, milliy urf-odatlar, an'analar, kattalarga hurmat, oila birligi kabi qadriyatlarni saqlash bilan bir qatorda, zamonaviy ta'lim, mustaqil fikrlash, teng huquqlilik, ayollarning ijtimoiy faolligi va yangi bilim hamda texnologiyalarga ochiqlikni rivojlantirish zarurligi asoslanadi. Oilaviy muhitda milliy va zamonaviy qadriyatlarning muvozanatli uyg'unligi oila barqarorligini mustahkamlash, farzandlarning barkamol rivojlanishi va jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalashning muhim sharti sifatida baholanadi. Maqolamizda oilaning o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarga moslashishi va ayni vaqtda milliy o'zlikni saqlab qolishi zamonaviy oilaning muhim vazifalaridan biri ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: *zamonaviy oila, milliy qadriyatlar, zamonaviy qarashlar, oilaviy tarbiya, oila tizimi, oilaviy munosabatlar, moslashuvchanlik, o'zaro hurmat, teng huquqlilik, mustaqil fikrlash.*

Kirish

Oila inson hayotining dastlabki tarbiya muhiti bo'lib, unda shaxsning dunyoqarashi, axloqiy qarashlari, xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlari va hayotiy qadriyatlari shakllanadi. Shu sababli oiladagi tarbiya jarayonining mazmuni jamiyatda yuz berayotgan yangilanishlar bilan bevosita bog'liq holda rivojlanadi. Ayniqsa, milliy an'analar va qadriyatlarni asrab-avaylash bilan birga zamonaviy qarashlarni oilaviy hayotga to'g'ri tatbiq etish bugungi kunning muhim masalalaridan biridir. Oila umuminsoniy va milliy qadriyatlarning shakllanishi hamda avloddan avlodga uzatilishini ta'minlovchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Oilada kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik, o'zaro yordam, mehr-oqibat, mas'uliyat, sabr-toqat, mehnatsevarlik va oilaga sadoqat kabi fazilatlar shakllanadi. Bunday qadriyatlar oilaning ma'naviy poydevorini tashkil etadi. Biroq zamonaviy jamiyatda ta'lim va texnologiyalarning rivojlanishi, axborot makonining kengayishi, ayollarning ijtimoiy faolligining ortishi, mustaqil fikrlash va teng huquqlilikka bo'lgan ehtiyojning kuchayishi oilaviy munosabatlarga ham yangi talablarni yuzaga keltirmoqda.

Oilani tizim sifatida o'rganishga asoslangan yondashuvda uning barcha a'zolari va jarayonlari o'zaro bog'liq holda qaraladi. Ya'ni oilaning bir a'zosidagi o'zgarish boshqa a'zolarning munosabatlari va oilaning umumiy muhitiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oilaning barqarorligi uning ichki munosabatlari, o'zaro muloqoti, hissiy yaqinligi, oilaviy chegaralari va tashqi muhitdagi o'zgarishlarga moslashish qobiliyati bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy oilada milliy qadriyatlarni saqlash va yangi ijtimoiy qarashlarni qabul qilish bir-birini inkor etuvchi jarayonlar emas, balki o'zaro to'ldiruvchi omillar sifatida qaralishi lozim. Zamonaviy oilaning muhim belgilaridan biri er-xotinlar o'rtasidagi o'zaro hurmat va teng huquqlilikdir. Shuningdek, oilada ta'limning qadrlanishi, ayollarning bilim olishi va mehnat qilishi, farzandlarning mustaqil fikrlashi, oila a'zolarining qarorlar qabul qilishda faol ishtirok etishi zamonaviy oilaviy munosabatlarning muhim jihatlariga aylanmoqda. Bunday qarashlar milliy qadriyatlarga zid emas, aksincha, o'zaro hurmat, adolat, mas'uliyat va inson qadrini ulug'lash kabi milliy va umuminsoniy tamoyillar bilan uyg'unlashgandagina ijobiy natija beradi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni saqlash ularni o'zgarmas shaklda takrorlashni emas, balki ularning mazmun-mohiyatini zamonaviy hayot sharoitida to'g'ri talqin qilishni talab etadi. Masalan, oilaviy birdamlik, kattalarga hurmat va farzand tarbiyasiga mas'uliyat kabi qadriyatlar saqlangan holda, oila a'zolarining shaxsiy fikri, ta'lim olish huquqi, kasbiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligiga ham imkoniyat yaratish mumkin. Aynan mana shunday muvozanat oilaning ichki barqarorligi va moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Toshkent oilalari misolida olib borilgan tadqiqotlarda ham oilaviy tizimning moslashuvchanligi va uyg'unligi muhim ko'rsatkichlar sifatida baholangan. Tadqiqotda ishtirok etgan 114 nafar ayolning oilalari tahlil qilinganda, oilalarning 72 foizi o'rtacha muvozanatli, 19 foizi muvozanatsiz va 9 foizi muvozanatli oilalar sifatida tasniflangan. Natijalarda zamonaviy oilalarda moslashuvchanlik nisbatan yuqori bo'lsa-da, ayrim holatlarda hissiy yaqinlik darajasi pastligi kuzatilgan. Bu holat zamonaviy oilaning faqat tashqi ijtimoiy o'zgarishlarga moslashishi emas, balki oila a'zolari o'rtasidagi samimiy muloqot, hissiy qo'llab-quvvatlash va o'zaro tushunishni ham mustahkamlashi zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, oilaning xotin-qizlarning ma'naviy-ma'rifiy faolligini rivojlantirishdagi roli ham alohida ahamiyatga ega. Oilada qizlarni ta'lim olishga, mustaqil fikrlashga, o'z huquqlarini anglashga va jamiyat hayotida faol ishtirok etishga rag'batlantirish ularning shaxsiy hamda ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda milliy qadriyatlarga hurmat bilan zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallashga intilishning birgalikda shakllantirilishi oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Demak, zamonaviy oilada milliy qadriyatlar va zamonaviy qarashlar uyg'unligi oilaviy barqarorlik, sog'lom ma'naviy muhit, shaxsiy rivojlanish va jamiyat taraqqiyoti uchun muhim omil hisoblanadi. Mazkur masalani o'rganish orqali milliy o'zlikni saqlagan holda zamonaviy ijtimoiy talablarga moslashadigan, o'zaro hurmat va mas'uliyatga asoslangan oilaviy munosabatlarni shakllantirishning samarali yo'llarini aniqlash mumkin. Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, unda insonning dastlabki hayotiy qarashlari,

axloqiy tamoyillari, ijtimoiy ko'nikmalari va qadriyatlari shakllanadi. Oilani tizim sifatida tushunish uning har bir a'zosi va jarayoni o'zaro bog'liq ekanligini anglatadi. Tizimning bir qismida yuz beradigan o'zgarish boshqa qismlarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli oiladagi munosabatlarni alohida shaxslarning xatti-harakatlari bilangina emas, balki ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir, muloqot va munosabatlar tizimi orqali baholash zarur. Oilaning yaxlitligi uning a'zolari o'rtasidagi hamkorlik, o'zaro hurmat, hissiy yaqinlik va umumiy manfaatlarining mavjudligi bilan belgilanadi.

Zamonaviy oilaning muhim xususiyatlaridan biri uning o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarga moslasha olishidir. Oilaviy tizim bir tomondan mavjud tartib, an'ana va qadriyatlarni saqlashga intilsa, ikkinchi tomondan yangi sharoit va talablarni qabul qilishga majbur bo'ladi. Oilaning gomeostaz qonuni uning mavjud holatini saqlab qolishga intilishini ifodalasa, rivojlanish qonuni oilaning hayot bosqichlari va tashqi muhit ta'sirida o'zgarib borishini ko'rsatadi. Demak, zamonaviy oilaning barqarorligi o'zgarishlardan butunlay voz kechishda emas, balki zarur o'zgarishlarni oilaviy qadriyatlar bilan muvofiqlashtira olishda namoyon bo'ladi.

Milliy qadriyatlar oilaning ma'naviy asosini tashkil etadi. Ota-onaga hurmat, oila a'zolariga g'amxo'rlik, o'zaro yordam, sabr-toqat, adolat, mehnatsevarlik, oilaviy mas'uliyat va farzand tarbiyasiga e'tibor kabi fazilatlar oilada shakllanib, avloddan avlodga o'tadi. Oiladagi an'analar va urf-odatlar farzandlarda o'z madaniy ildizlariga hurmat hissini rivojlantiradi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni saqlash zamonaviy bilim va qarashlardan voz kechishni anglatmasligi kerak. Aksincha, qadriyatlarning mazmunini zamonaviy hayot sharoitlari bilan uyg'unlashtirish oilaning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Zamonaviy qarashlar, avvalo, oila a'zolarining teng huquqliligi, o'z fikrini erkin ifodalashi, ta'lim olishga intilishi, kasbiy va shaxsiy rivojlanishi hamda jamiyat hayotida faol ishtirok etishi bilan bog'liq. Zamonaviy oila mezonlari sifatida sevgi va o'zaro rozilik asosidagi nikoh, oilaviy munosabatlarda teng huquqlilik, o'qimishli ayolning mehnat qilish istagi va imkoniyati, oilada ta'lim qadriyatining ustuvorligi hamda har ikki turmush o'rtog'ining oilaviy hayotdagi faol ishtiroki ko'rsatilgan. Mazkur jihatlar oilaviy munosabatlarda an'anaviy mas'uliyat va zamonaviy shaxsiy erkinlik o'rtasida muvozanatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Oilada milliy va zamonaviy qarashlarning uyg'unligi, ayniqsa, xotin-qizlarning ma'naviy-ma'rifiy rivojlanishida yaqqol namoyon bo'ladi. Oilaning xotin-qizlarni ta'lim olishga undashi, ularning o'z huquqlarini anglashiga, mustaqil fikrlashiga va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishiga imkon yaratishi muhimdir. Ona qiz uchun yaqin o'rnak sifatida uning o'z fikrini bildirish, mustaqil qaror qabul qilish va o'z imkoniyatlarini anglash jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, oilada o'g'il farzandlarni xotin-qizlarga nisbatan hurmat va tenglik ruhida tarbiyalash ham oilaviy qadriyatlarning zamonaviy mazmun kasb etishiga yordam beradi.

Ta'lim oiladagi zamonaviy qarashlarning muhim tarkibiy qismidir. Oila qizlarni ilm-fan, san'at va boshqa sohalarda o'z salohiyatini namoyon etishga rag'batlantirishi, bilim olishning

ahamiyatini tushuntirishi va o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llashga yo'naltirishi lozim. Zamonaviy ta'lim va texnologiyalarga ochiqlik bilan milliy qadriyatlarga hurmatning birgalikda shakllanishi yosh avlodning dunyoqarashini kengaytiradi. Bunday yondashuv farzandlarni bir tomondan o'z milliy-madaniy ildizlariga sodiq, ikkinchi tomondan esa zamonaviy ijtimoiy muhitga moslasha oladigan shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi. Oilaviy munosabatlarda moslashuvchanlik ham muhim ahamiyatga ega. Siz yuborgan Toshkent oilalari misolida o'tkazilgan tadqiqotda 10–15 yil turmush qurgan va boshlang'ich maktab yoshidagi farzandlari bo'lgan 114 nafar ayol ishtirok etgan. Respondentlarning 57 foizini o'zbeklar, 33 foizini ruslar va 10 foizini tatarlar tashkil etgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, oilalarning 72 foizi o'rtacha muvozanatli, 19 foizi muvozanatsiz va 9 foizi muvozanatli oilalar sifatida tasniflangan. O'rtacha muvozanatli oilalarning ko'pligi zamonaviy oilalarda muayyan darajada moslashuvchanlik mavjudligini ko'rsatadi. Tadqiqotda zamonaviy o'zbek oilalarida oilaviy moslashuvchanlikning nisbatan yuqori, biroq hissiy yaqinlikning ayrim hollarda pastroq ekanligi qayd etilgan. Bu holat zamonaviy oilaning tashqi ijtimoiy sharoitlarga moslashishi bilan bir qatorda, uning ichki hissiy munosabatlarini ham mustahkamlashi zarurligini ko'rsatadi. Oilaviy qoidalar, umumiy manfaatlar, oila a'zolarining ehtiyojlari va chegaralarini hisobga olish muhim bo'lsa-da, ular o'rtasidagi samimiy muloqot va hissiy bog'liqlik ham yetarli darajada rivojlangan bo'lishi kerak.

Oiladagi muloqot sifati uning barqarorligi va nikohdan qoniqish darajasiga bevosita bog'liq. Turmush o'rtoqlar o'rtasidagi muloqot qanchalik rivojlangan bo'lsa, ularning o'zaro tushunishi va oilaviy munosabatlardan qoniqishi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Muloqotdagi qulaylik, hissiy qo'llab-quvvatlash, umumiy til topa olish va ortiqcha tanqidning mavjud emasligi oilaviy munosabatlarning muhim omillari sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun milliy qadriyatlar asosida shakllangan oilaviy hurmat zamonaviy ochiq muloqot va o'zaro tushunish bilan to'ldirilishi lozim. Oiladagi qadriyatlar va zamonaviy qarashlar uyg'unligi xotin-qizlarning ijtimoiy faolligida ham namoyon bo'ladi. Oila ularni nafaqat oilaviy vazifalarni bajarishga, balki ta'lim olish, mehnat qilish, jamiyat hayotida ishtirok etish va o'z huquqlarini anglashga ham rag'batlantirishi zarur. Xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlash oilada tenglik va adolat tamoyillarining shakllanishiga yordam beradi. Bunda milliy qadriyatlar xotin-qizlarning ijtimoiy faolligiga to'sqinlik qiluvchi omil sifatida emas, balki mas'uliyat, hamkorlik va o'zaro hurmatni kuchaytiruvchi ma'naviy asos sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, oiladagi ayrim an'anaviy qarashlar xotin-qizlarning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Haddan tashqari himoya qilish, ijtimoiy faollikni cheklash, ta'lim olishga nisbatan salbiy munosabat yoki qat'iy stereotiplar zamonaviy shaxsning imkoniyatlarini toraytiradi. Shu sababli milliy qadriyatlarni saqlash jarayonida ularning insonning ta'lim olishi, mustaqil fikrlashi va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishiga xizmat qiladigan jihatlarini rivojlantirish muhimdir.

Umuman, zamonaviy oilada milliy qadriyatlar va zamonaviy qarashlarning uyg'unligi ikki yo'nalishning muvozanatli birligini anglatadi. Bir tomonda oilaviy birdamlik, hurmat, mas'uliyat, an'ana va ma'naviy meros saqlansa, ikkinchi tomonda ta'lim, teng huquqlilik,

mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, zamonaviy bilim va texnologiyalarga ochiqlik rivojlantiriladi. Ana shu uyg'unlik oilaning o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlarga moslashishiga, oilaviy munosabatlarning barqarorligini ta'minlashga va ma'naviy jihatdan yetuk shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Djumaboyeva N.Y. Xotin-qizlar ma'naviy-ma'rifiy faolligini takomillashtirishda oilaning roli // "The Role of Women in the Development of Science and the Spiritual and Educational Sphere: Problems and Solutions" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. - 2025. - 28-fevral. - B. 527- 531. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14979781>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining xotin-qizlar va bolalar huquqlarini himoya qilish borasidagi davlat siyosatini takomillashtirishga oid Farmoni. - Toshkent, 2021.
3. Xotin-qizlar ta'limi: global muammo va mamlakatlar tajribasi. - Toshkent, 2018.
4. Sharipov D. Oila va jamiyat: ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qadriyatlar. - 2015.
5. Karimov I.A. Oila tarbiyasi va uning ahamiyati. - 2014.
6. Yunusova N. Xotin-qizlar va jamiyat: ma'naviy va ma'rifiy faollikni oshirishda oila roli. - 2017.
7. Maktabgacha va maktab ta'limi / School Education / Школьное образование. - 2025. - №1. - B. 607- 608 va keyingi sahifalar.
8. Jo'rayeva M. Zamonaviy o'zbek oilalarida oilani tashkil etishning xususiyatlari. - Toshkent.
9. Olson D. Circumplex Model of Marital and Family Systems: oilaviy tizimda moslashuvchanlik va jipslik modeli.
10. Aleshina Yu.A. Nikohdan qoniqishni o'rganish metodikasi.
11. Oilada er-xotin o'rtasidagi muloqot xususiyatlarini o'rganish metodikasi // Zamonaviy o'zbek oilalarini tizimli yondashuv asosida o'rganish materiallari.